

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО КОНЦЕПЦІЇ «ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ – ПРАВОВІДНОСИНИ»

ЛИХОВА Софія Яківна - доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права і процесу Національного авіаційного університету
ВОРОНИЙ Руслан Вікторович - студент магістратури 5 курсу Юридичного інституту Національного авіаційного університету

УДК: 343.2.01

Стаття посвячена определению содержания объекта преступления. Обосновується положення, що содержание объекта преступления составляет правоотношения, которые представляют собой общественные отношения, урегулированные нормами права. Рассмотрены вопросы, касающиеся избирательных правоотношений как родового объекта группы однородных преступлений.

Ключевые слова: кримінальна відповідальність, правовідносини, об'єкт злочину, кримінальне право.

Постановка проблеми

Необхідність правового регулювання суспільних відносин зумовлюється, по-перше, необхідністю здійснення специфічної суспільної функції юридичного забезпечення процесів матеріального виробництва, а потім і інших соціальних процесів; по-друге, отримує обґрунтування система правил, необхідних для вирішення конфліктних ситуацій, які з часом набувають вигляду канонів, які витрачають конкретне авторство і таким чином перетворюються на загальновизначений засіб суспільно-державної оцінки тих чи інших дій, а також відіграють роль стандартів поведінки, добровільне або примусове затримання яких забезпечується державою; по-третє виникає необхідність виконання функцій юридичного регулювання в суспільстві – визнання можливості за кожним конкретним соціальним суб'єктом бути носієм специфічних якостей – якостей суб'єкта права, який здійснює юридичні права і обов'язки у відповід-

ності з діючими у конкретному суспільстві державно-владному нормами.

Огляд останніх досліджень і публікацій

До робіт українських науковців, які торкаються зазначеної проблематики, можна віднести дослідження Ю.В. Бауліна, В.І. Борисова, О.М. Костенка, М.І. Мельника, В.О. Меркулової, В.О. Навроцького, В.В. Сташіса, В.Я. Тація, В.О. Тулякова, М.І. Хавронюка, В.І. Шакуна та інших провідних науковців у галузі теорії кримінального права.

Мета статті полягає в обґрунтуванні положення, що зміст об'єкта злочину складають правовідносини, які являють собою суспільні відносини, врегульовані нормами права.

Основний матеріал

Правове регулювання має конкретні межі. Для того, щоб отримати уяву про межі правого регулювання, необхідно визначити, які саме суспільні відносини потребують правового регулювання.

Цікаву позицію в свій час щодо погляду на сферу та межі правого регулювання висловив В.В. Лазарєв, який запропонував визначити суспільні відносини, що:

- не можуть бути врегульовані законодавством;
- не можуть бути врегульовані, але, незважаючи на це, є врегульованими;
- можуть бути врегульовані, але не повинні і не врегульовані;

– можуть бути врегульовані, хоча і не повинні бути врегульовані;

– можуть, повинні і врегульовані законодавством;

– можуть, повинні, але не врегульовані законодавством [1, с.44].

Суспільні відносини, які складаються з приводу реалізації громадянами України своїх конституційних виборчих прав та права на участь у референдумі та інших формах безпосередньої демократії відносяться до категорії тих, які, безумовно, можуть, повинні бути врегульовані і врегульовані законодавством.

Найбільш послідовно концепція щодо визнання правовідносин об'єктом злочину обґрунтоване С.Я. Лиховою [2, с. 43-79].

Правові відносини можуть виступати як правовий засіб закріплення суспільних відносин, вигідних державі. Врегульовуючи, на підставі певних економічних та соціальних передумов, відносини між конкретними особами, правові відносини закріплюють юридичні позиції цих осіб у відповідності із тим положенням, яке ці особи займають у суспільстві як певна його частина, об'єктивно здатна до виконання в правовому відношенні конкретної функції.

Поряд із тим, що правові відносини виступають як умова руху, спосіб конкретизації і засіб закріплення інших суспільних відносин, вони в той же час є самі по собі суспільними відносинами, які мають цілу низку особливостей. Їх характеризує також сукупність специфічних, тільки їм притаманних, ознак і властивостей, завдяки яким вони стають здатними до виконання певних функцій.

До особливостей правових відносин, як суспільних відносин особливого роду слід віднести те, що будь-які правові відносини завжди існують як відносини між конкретними особами. Учасники будь-яких правових відносин завжди можуть бути визначені конкретно, тому що ними є особи, відносини між якими, обумовлені в своєму виникненні певними зовнішніми обставинами, отримують юридичний вираз.

У той же час учасники окремих правових відносин не завжди можуть бути визначені конкретно, тому що ними можуть визнаватися не лише фізичні особи, а і групи людей

– юридичні особи, відносини між якими, також обумовлені певними зовнішніми обставинами, не отримують юридичного виразу. Наприклад, політичні партії є повноцінними учасниками виборчих правовідносин, але що стосується кримінального законодавства, то їх діяльність саме як політичних партій залишається поза межами правового регулювання, адже вони не можуть визнаватися, відповідно доктрини вітчизняного кримінального права, ні суб'єктом злочину, ні потерпілим. Це питання тісно пов'язане із питанням, що зараз широко дискутується в світі законодавства Європейського Союзу щодо визнання юридичних осіб суб'єктом злочину.

Включаючи механізм кримінально-правового регулювання виборчі права громадян, які реалізуються шляхом виборчих правовідносин, держава в той же час залишає поза межами кримінально-правової охорони права політичних партій та об'єднань громадян, як колективного суб'єкта виборчих правовідносин. Хоча слід відзначити, що конкретність суб'єктного складу правовідносин не слід розуміти дослівно, наприклад, суб'єктами конституційно-правових відносин є «кожен», «особа», «громадянин», «люди».

Правові відносини юридично закріплюють взаємну поведінку їх учасників. У будь-яких правових відносинах, якщо навіть одного із їх учасників неможливо визначити до настання певного моменту, суб'єкти цих правовідносин завжди виступають як особи, поведінка яких не лише взаємопов'язана, але і юридично закріплена. Учасники інших суспільних відносин, які не мають правового характеру, можуть бути морально зобов'язані один одному або змушені до вчинення певних дій економічними факторами, але їх поведінка може не знаходити виразу у формі юридично закріпленого взаємозв'язку. Тому функції суб'єктів правових відносин завжди точно визначені, тоді як функції учасників інших суспільних відносин можуть і не досягати такого ступеню конкретизації.

Специфіка правових відносин полягає у тому, що, існуючи між конкретними особами, взаємна поведінка яких юридично закріплена, вони регулюються правовими нормами, які виходять від держави, а їх здійснення забезпечується державним примусом. Юри-

дичний характер можуть і повинні приймати ті суспільні відносини, здійснення яких у відповідності з державними інтересами може бути забезпечене лише в тому випадку, коли поведінка їх учасників буде юридично закріплена і якщо реальність цієї поведінки буде забезпечена силою державного примусу.

Постановки та дослідження питання про правовідносини як різновид суспільних відносин дозволяє не лише більш чітко з'ясувати зміст поняття « правові відносини», але й сприяє з'ясуванню інших питань права (про предмет правового регулювання, про механізм дії юридичних норм, про співвідношення норм і відносин у процесі їх реалізації).

Окремі автори вказують, що об'єктом злочину (родовим, безпосереднім) є суспільні відносини, хоча, по суті, в їх роботах мова йде саме про правовідносини. Так, Н.О. Гурторова, залишаючись прибічником концепції «об'єкт злочину – суспільні відносини» пише, що державні фінанси існують лише у формі правовідносин [3, с.67]. Отже, і родовим об'єктом злочинів проти державних фінансів слід, на нашу думку, вважати правовідносини.

Як вказує О.І. Чучаєв, як об'єкт злочину суспільні відносини отримали своє нормативне закріплення [4, с.60-62]. По суті, це означає, що кримінальне право захищає не всі суспільні відносини, які складаються в суспільстві, а лише найбільш значимі з них. Ці суспільні відносини потребують, у першу чергу, нормативного регулювання, а вже потім кримінально – правової охорони. Але вони стають правовідносинами незалежно від того, охороняються вони кримінальним правом чи ні. Значна частина існуючих правовідносин охороняються іншими галузями права.

Саме слова «закон охороняє» свідчать про те, що в суспільстві встановлені певні норми, які забороняють поведінку, яка може нанести шкоду правомірній поведінці особи або групи осіб. А, в свою чергу, правомірна поведінка це не що інше як правопорядок, який і слід вважати загальним об'єктом злочинів.

Аналізуючи структуру Кримінального кодексу України, його Особливу частину, ми маємо всі підстави стверджувати, що, практично, як родовий об'єкт захищаються ті

чи інші правовідносини, які вказані в назвах розділів Особливої частини і які врегульовані Конституцією України, законами та іншими нормативними актами.

О.М. Гобін, один із небагатьох сьогоднішніх науковців, прямо вказує на нормативний характер відносин, які утворюють об'єкт злочину. Зокрема, аналізуючи проблеми теорії і практики застосування кримінально – правових норм, що встановлюють відповідальність за випуск або реалізацію недоброякісної продукції, вчений робить висновок, що кримінально-правові заборони в системі елементів механізму правового регулювання встановлюються для підсилення і підтримки не всіх без винятку суспільних відносин, а лише тієї їх частини, яка врегульована нормами права. Кримінально-правові заборони є однією із складових механізму правового регулювання, що забезпечує існування правопорядку у суспільстві. Із цього логічно випливає, що в разі вчинення будь-якого злочину негативного впливу зазнають не просто суспільні відносини, а лише ті із них, які утворюють правопорядок, тобто правові відносини [5, с.9-10].

Концепцію «об'єкт злочину – правовідносини» обґрунтовує в дисертаційному дослідженні, присвяченому кримінально-правовій характеристиці злочину проти виборчих прав громадян України, і Л.П. Медіна, яка вказує, що в процесі вчинення злочинів проти виборчих правовідносин шкода заподіюється як їх реальним суб'єктам – учасникам виборчого процесу, так і може бути спрямована на інші їх компоненти [6, с.6].

Сьогодні концепція «об'єкт злочину – правовідносини» отримала свій подальший розвиток. Так, у своїй кандидатській дисертації С.М. Мородюк вказує, що неповнолітні особи і особи, які перебувають під опікою, є самостійними суб'єктами окремої групи цивільних і сімейних правовідносин і це треба відобразити в назві написаного ним розділу «Злочини проти сім'ї підопічних» [7, с.3]. В.В.Талгій у своєму дисертаційному дослідженні щодо невиплати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат також вказує, що цей злочин полягає на декілька видів правовідносин: трудові правовідносини, пенсійні правовід-

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена визначенню змісту об'єкта злочину. Обґрунтовується положення, що зміст об'єкта злочину складають правовідносини, які є суспільними відносинами, врегульованими нормами права. Розглянуті питання щодо виборчих правовідносин як родового об'єкта групи однорідних злочинів.

SUMMARY

The article is devoted to the definition of the content of the object of the crime. Determined position that the content of the object of the crime is legal, which is a public relations regulated by the law. Share issues of the electoral legal entity and as a generic group of similar crimes.

носини, правовідносини в сфері соціального захисту та адміністративні правовідносини (у частині виплати стипендії) [8, с.6]. М.О. Лиськов у дисертаційному дослідженні склав злочину проти трудових прав людини також вказує, що об'єктом дослідження є правовідносини у сфері кримінально-правового захисту трудових прав людини [9, с.3].

Усе викладене дає підстави для таких висновків: сьогодні в юридичній літературі існує принаймні п'ять сформованих і більш менш обґрунтованих концепцій щодо визначення змісту такого феномена, як об'єкт злочину: блага, цінності, суспільні відносини, людина, правовідносини. При цьому жодна із цих теорій не може претендувати на універсальність визначення такого поняття, як об'єкт злочину. Поняття «об'єкт злочину» слід вживати в конкретному контексті як обов'язковий елемент конкретного юридичного складу злочину (або родовий об'єкт, або загальний). Загальний об'єкт злочину в кримінальному праві визначає коло тих правовідносин, охороняється кримінальним законом. Зміст усіх інших різновидів об'єктів юридичних складів злочину (родових, безпосередніх, додаткових безпосередніх) має співвідноситися із загальним поняттям як частина і ціле. Загальним об'єктом злочинів слід вважати ті відносини, які склалися в суспільстві між окремими його межами та їх об'єднаннями і які в інтересах всього суспільства піддані нормативному регулюванню – тобто правовідносини, які в своїй сукупності складають правопорядок. Правовідносини утворюють зміст обов'язкової ознаки юридичного складу злочину – його безпосереднього об'єкта.

Концепція «об'єкт злочину – правовідносин» за допомогою визначення змістовної частини правовідносин дозволяє визначити зміст усіх об'єктів злочинів, юридичні склади яких передбачені в диспозиціях Особливої частини КК України.

Література

1. Лазерев В.В. Сферы и пределы правового регулирования // Советское государство и право. – 1970. – №11.
2. Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України): Монографія.- К.: Видавництво – поліграфічний центр «Київський університет», 2006.- 573 с.
3. Гуророва Н. О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України: Монографія. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2001. – 384с.
4. Уголовное право России. Части Общая и Особенная: Учебник / М.П. Журавлев, А.В. Наумов и др. — 4-е изд., перераб. и доп. — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2003. — 720 с.
5. Готін О.М.. Кримінальна відповідальність за випуск або реалізацію недоброякісної продукції в умовах ринкової економіки (проблеми теорії та практики). – Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2003. – 20с.
6. Медінс Л. П. Кримінально – правова характеристика злочинів проти виборчих прав громадян України (ст. 157, 158, 159 ККУ): Автореф. дис. канд. юрид. наук. – К., 2004. – 20с.
7. Морозюк С. М. Кримінально-правова характеристика злочинів проти інтересів сім'ї та підопічних (ст. 164 – 169 КК України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук.- К., 2012 – 18 с.
8. Тонгій В. В. Кримінально – правова характеристика невиклати заробітної плати, стипендії, пенсії, чи в інших установлених законах виплат (ст. 175 КК України) автореф. дис. канд. юрид. наук. – К., 2009. – 18 с.
9. Лиськов М. О. Кримінально-правова характеристика складів злочинів проти трудових прав людини: автореф. дис. канд. юрид. наук. – К 2012. – 18 с.